

**АМЕРИКАНСЬКО-КИТАЙСЬКА ВЗАЄМОДІЯ В ПЕРІОД
ПРЕЗИДЕНТСТВА ЧЕНЬ ШУЙБЯНЯ (КР на Тайвані)**

Анотація. У статті здійснена спроба аналізу еволюції американсько-китайських взаємовідносин у період президентства Чень Шуйбяня (КР на Тайвані). Проаналізовано основні виміри впливу позиціонування КР на Тайвані на міжнародній арені щодо динаміки американсько-китайських відносин.

Ключові слова: «тайванська проблема», американсько-китайська взаємодія, зовнішньополітична стратегія, тайванська адміністрація.

Annotation. The article attempts to analyze the evolution of US-China relations during the presidency of Chen Shui-bian (CR Taiwan). The main measure the impact of the positioning of the Kyrgyz Republic Taiwan in the international arena by the dynamics of US-China relations is analyzed.

Key words: «Taiwan problem», the US-Chinese cooperation, foreign policy strategy, the Taiwanese administration.

Аннотация. В статье предпринята попытка анализа эволюции американо-китайских взаимоотношений в период президентства Чэнь Шуйбяня (КР на Тайване). Проанализированы основные измерения воздействия позиционирования КР на Тайване на международной арене по динамике американо-китайских отношений.

Ключевые слова: «тайваньская проблема», американо-китайское взаимодействие, внешнеполитическая стратегия, тайваньская администрация.

* доктор політичних наук, професор, декан факультету політичних наук Чорноморського державного університету ім. Петра Могили

Постановка проблеми. Прихід до влади у США республіканської адміністрації Дж. Буша-мол. у січні 2001 р. ознаменувався різким акцентуванням позиції щодо тайванського питання. Розглядаючи характер американсько-китайської взаємодії, ще на стадії передвиборчої кампанії, майбутній президент США Дж. Буш-мол. охарактеризував Китай як «стратегічного конкурента» [1]. Відповідаючи на питання агентства Associated Press щодо готовності Вашингтона застосувати військову силу для захисту Тайваню, новообраний президент заявив: «Китайці повинні зрозуміти, що застосування військової сили не виключено» [2, с. 29].

Пріоритетом на тайванському напрямі була обрана зміна традиційної політики «стратегічної невизначеності» більш однозначною підтримкою тайванської адміністрації. Разом з тим, основною мотивуючою складовою реалізації зовнішньополітичних настанов адміністрації Дж. Буша-мол. щодо Тайваню було прагнення не стимулювати острів до просування ідеї незалежності, а розширення його можливостей щодо зміцнення безпеки. Так, президент США Дж. Буш-мол. санкціонував значні за обсягом поставки озброєнь на Тайвань і прийняв рішення щодо надання транзитних віз високопоставленим керівникам Тайваню. Зокрема, протягом перебування у Нью-Йорку і Х'юстоні президента тайванської адміністрації Чень Шуйбяня йому була надана можливість провести зустрічі з американськими політичними і державними діячами, серед яких були мер Нью-Йорка Р. Джуліані і члени американського конгресу. Окрім цього, у березні 2002 р. відбувся перший з моменту розриву дипломатичних відносин візит міністра оборони Тайваню до США.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти цього напрямку наукових досліджень знайшли своє відображення у роботах вітчизняних вчених, російських дослідників та американських науковців. Серед робіт українських авторів необхідно відзначити аналітичні праці Б. Гончара, Л. Лещенка, С. Шергіна, Н. Городньої, М. Тарана, П. Білака, О. Шепеленко тощо. Детермінуючі фактори щодо формування основних

вимірів американсько-китайської взаємодії у контексті реалізації «тайванської» політики представлені у роботах російських політологів А. Богатурова, Л. Гудошнікова, Ю. Галеновича, С. Рогова, Я. Лексютіної. Аналіз дієвості прийняття рішень у сфері зовнішньої політики США щодо «тайванської проблеми» є предметом дослідження американських політологів-міжнародників Зб. Бжезинського, Г. Кіссінджера, Д. Ебшайра, Х. Брауна, Д. Брінклі, С. Хантінгтона, Дж. Айкенберрі, М. Макфола, М. Менделбаума, Н. Подгореця, Б. Поузена тощо.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Модернізація зовнішньополітичної стратегії США викликала загострення у американсько-китайських відносинах. МЗС КНР висловив різкий протест у відповідь на дозвіл американської влади здійснити візит до США міністру оборони КР та Тайвані. Разом з тим, дієвим чинником, який ще більше загострив «тайванську проблему» у американсько-китайських взаємовідносинах з 2001 р., стало обрання на посаду президента КР на Тайвані кандидата від Демократичної прогресивної партії (ДПП) Чень Шуйбяня. Необхідно відзначити, що саме ця політична сила Тайваня традиційно виступає за незалежність острова від материкової частини Китаю.

Формулювання цілей статті. Виходячи з цього основним завданням даної розвідки є виявити основні виміри «тайванської проблеми» як детермінанти американсько-китайської взаємодії за президентства Чень Шуйбяня (КР та Тайвані) та вплив позиції тайванської адміністрації щодо позиціонування на міжнародній арені як «самостійного» суб'єкта міжнародних відносин на відносини у форматах КНР–США й США–КНР–Тайвань.

Виклад основного матеріалу. Нове загострення відносин між Пекіном та Тайбеєм напередодні президентських виборів на Тайвані (березень 2000 р.) внесло корективи в політику США щодо Тайваню. Й хоча відверті погрози Пекіна застосувати силу проти Тайваню викликали

різкі протести з боку держдепартаменту США, але перемога на виборах кандидата від Демократичної прогресивної партії Чень Шуйбяня засвідчила, що проблема об'єднання острова з материком може вийти на рівень значного міжнародного конфлікту. Враховуючи таку перспективу, держдепартамент США у березні 2000 р. констатував, що Пекін у суперечці з Тайбеєм займає «дуже конструктивну позицію» [3, с. 4].

Коментуючи результати парламентських виборів на Тайвані, заступник прем'єра Держради КНР Цянь Цичень відзначив: «Возз'єднання Тайваню з КНР можливе лише за умови підтримання принципу «одного Китаю». Тільки після визнання тайванською владою принципу одного Китаю можна буде відновити переговори між двома берегами Тайванської протоки» [4, с. 68]. Аналогічна позиція була висловлена і в виступі офіційного представника Канцелярії Держради КНР в справах Тайваню Чжан Минцина [4, с. 69].

Офіційна ж позиція Тайбею щодо принципів взаємовідносин з материковим Китаєм була сформульована в інавгураційній промові Чень Шуйбяня. Новообраний президент КР на Тайвані зазначив, що основними принципами взаємовідносин КНР та Тайваню є дотримання «демократії та паритету» [5]. Саме це, на його думку, забезпечить можливість вирішувати питання про «майбутнє єдиного Китаю» [5]. Чень Шуйбянь підкреслив, що протягом його діяльності на посаді президента він не буде проголошувати незалежності, не буде змінювати назви держави, не буде наполягати на включенні до конституції визначення взаємовідносин двох сторін як «особливих міждержавних відносин», і не буде сприяти проведенню референдуму з питання незалежності чи об'єднання [5]. Ці напрямки подальшого розвитку відносин між островом та материковим Китаєм були задекларовані і в новорічному зверненні Чень Шуйбяня 2001 р.

Разом з тим, різкі висловлювання держдепартаменту США на адресу офіційного Пекіна й продовження військової підтримки Тайбею багато в чому обумовили еволюцію позиції президента тайванської адміністрації

Чень Шуйбяня щодо об'єднувчого процесу. Так, 3 серпня 2002 р. він висловився за проведення референдуму з питання незалежності острову від материкового Китаю. Чень Шуйбянь зазначив, що такий «плебісцит є невід'ємним правом тайванського народу, яке не відібрати і не відмінити». На роздум тайванського президента: «Настав час в'яснити, яким політичним шляхом рухатися Тайбею в майбутньому і це повинен вирішити сам народ» [6, с. 4]. В той же час Чень Шуйбянь підкреслив: «Спочатку необхідно прийняти відповідний закон, який зміг би реалізувати право тайваньців на самовизначення» [6, с. 4]. Реакція офіційного Пекіну на заяву президента Тайваню була миттєвою. «У світі існує тільки один Китай; материкова частина країни і Тайвань є частинами Китаю. Ми не потерпимо розділу суверенітету й територіальної цілісності Китаю», – зауважив офіційний представник зовнішньополітичного відомства КНР [7, с. 4].

Наприкінці травня 2003 р. під час епідемії атипової пневмонії президент тайванської адміністрації Чень Шуйбянь оголосив про намір провести референдум щодо питання членства Тайваню у Світовій організації охорони здоров'я і будівництва на острові четвертої атомної електростанції. Ситуація ще більш загострилась у вересні 2003 р. у зв'язку з оприлюдненням Чень Шубянем ідеї розробки нової конституції Тайваню, яка повинна була замінити існуючий основний документ острову прийнятий у 1947 р. з подальшим її затвердженням на референдумі. З наближенням дати голосування у законодавчому юані Тайваню щодо законопроекту про референдум риторика Пекіна ставала все більш жорсткою. Китайський уряд офіційно попередив, що ініціативи тайванського лідера можуть «...обернутися трагедією для тайванських співвітчизників», що «вони крок за кроком ведуть до краю прірви», а також, що «дії з досягнення так званої незалежності Тайваню означають війну» [8].

Проте, такий варіант розвитку подій навколо тайванського питання не відповідав інтересам як КНР, так і Тайваню, а також інтересам США. Оскільки, з одного боку, Вашингтон не зможе не застосовувати якихось активних військово-політичних дій, з іншого – залучення США до військових дій в Тайванській протоці призведе до переростання цього локального зіткнення в масштабний міжнародний конфлікт, головним наслідком якого буде дестабілізація в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, яка загрожуватиме мирному міжнародному політичному розвитку. Окрім того, координація позицій КНР та РФ щодо територіальних проблем також є активним фактором впливу на характер відносин в геополітичному трикутнику США–КНР–РФ [9].

Реалізація ж Вашингтоном тайванської політики засвідчила існування політичних «ножиць»: з одного боку, існувала зацікавленість США щодо поглиблення контактів з Тайванем, особливо у військовій сфері, а з іншого – неможливість підтримувати конструктивний діалог з президентом тайванської адміністрації Чень Шуйбянем, який слабо координував свої дії зі США. Так, наміри адміністрації Дж. Буша-мол. підтримувати і розвивати зв'язки з Тайванем опосередковано підтверджувались підписанням договору на аренду землі терміном на 99 років з метою будівництва нового приміщення Американського інституту на Тайвані, який виконує де-факто функції американського посольства. У грудні 2004 р. держдепартамент США оголосив рішення про дозвіл направити до особового складу Американського інституту на Тайвані діючих військових офіцерів, що змінювало попередню практику, коли у його складі могли працювати лише військові офіцери і співробітники міністерства оборони США, які вийшли у відставку [10, с. 19].

Деструктивний елемент у американсько-тайванських зв'язках визначався складністю прогнозування дій тайванського лідера. Якщо на початку свого президентства Чень Шуйбянь з певною долею умовності дотримувався висунутих ним в інавгураційній промові принципів

взаємовідносин з материковим Китаєм, то у подальшому він активно реалізував ініціативи, які вкрай загострили відносин як між островом і материком, так і між КНР та США.

Таким чином, одним з головних завдань зовнішньої політики США у АТР в період 2004 – 2008 рр. стало стримування зусиль Чень Шуйбяня щодо набуття островом незалежності. Так, у січні 2006 р. стало відомо про три нових ініціативи Чень Шуйбяня: плани ліквідації Ради національного об'єднання і програми національного об'єднання, консолідацію зусиль з відновлення членства в ООН під назвою «Тайвань» і завершення проекту нової конституції. У зв'язку з цими намірами офіційний представник держдепартаменту США А. Ерелі заявив: «США виступають проти будь-якої зміни статусу-кво в односторонньому порядку будь-якою зі сторін» [11].

Занепокоєння США «незалежницькою» політикою тайванської адміністрації знайшло відображення у тому, що у травні 2006 р. адміністрація Дж. Буша-мол. відхилила запит Чень Шуйбяня на право транзитної зупинки у континентальній частині США. Окрім цього, дії Вашингтона напередодні президентських виборів на Тайвані 2008 р. засвідчили підтримку американською стороною кандидатури мера Тайбею Ма Інцзю. У березні 2006 р. Ма Інцзю отримав можливість провести зустріч з заступником держсекретаря США Р. Зелліком, заступником радника з питань національної безпеки Дж. Краучем і заступником міністра оборони П. Родманом. Метою візиту Ма Інцзю було ознайомлення політичного істеблїшменту США зі своєю позицією щодо відносин у форматі США–КНР–Тайвань. У своєму виступі в Американському інституті підприємництва Ма Інцзю представив концепцію «п'яти дій» для поліпшення відносин між двома сторонами Тайванської протоки. Представлена концепція передбачала: поновлення діалогу між Тайванем і Китаєм на основі «консенсусу 1992 р.», підписання мирної угоди терміном на 30-50 років, збільшення економічних обмінів з

метою створення в перспективі спільного ринку, досягнення з Китаєм взаємоприйнятної угоди з метою посилення участі Тайваню у міжнародних організаціях і розширення культурних і освітніх обмінів [12, с. 3].

Разом з тим, незважаючи на негативні дипломатичні «натяки» щодо зовнішньополітичного курсу спрямованого на «унезалеження» острова від материкової частини КНР, Чень Шуйбянь продовжував зовнішньополітичну лінію спрямовану на «унезалеження» КР на Тайвані від Китаю. 4 березня 2007 р. у своєму виступі з приводу 25-ї річниці створення Формозької асоціації громадських справ, тайванський лідер проголосив нову доктрину «чотирьох бажань», в якій стверджувалось, що Тайвань прагне незалежності, нової конституції, економічного розвитку і зміни офіційної назви на «Тайвань» [13]. Представлення такого бачення майбутнього Тайваню зазнало критики з боку держдепартаменту США [14].

Наприкінці травня 2008 р. президент тайванської адміністрації Чень Шуйбянь почав активно просувати ідею щодо членства Тайваню в ООН під назвою «Тайвань». 18 червня 2007 р. він заявив про намір одночасно з президентськими виборами 2008 р. провести і референдум з питання подання заявки на входження до складу ООН в якості нового члена під назвою «Тайвань». Реакція з боку США щодо ініціатив Чень Шуйбяня була негативною. Офіційний представник держдепартаменту США Ш. Маккормак, заявив, що Вашингтон наполягатиме на тому, щоб Чень Шуйбянь, відмовився від ідеї проведення референдуму [15].

В цілому основним результатом президентства Дж. Буша-мол. стало те, що сторони змогли поступово знизити взаємне конфронтаційне загострення, замінивши його поміркованим просуванням по зустрічним напрямкам. Аналіз змісту взаємовідносин США–КНР–Тайвань на початку XXI ст. в контексті регіональної безпеки дозволив Г. Кіссінджеру зробити висновок: «Якщо б Тайвань домогся формального визнання Америкою свого суверенного статусу, до чого надзвичайно прагнуть певні його

представники і прихильники, це означало б ризик військової конфронтації і гарантувало б політичну кризу, здатну розколоти Азію і перетворити тайванську проблему з регіональної в глобальну» [16, с. 163].

Висновки. Наразі, тайванська проблема займає одне з перших місць в ієрархії основних ризиків регіональному механізму безпеки. Вірогідність цієї тези, на нашу думку, є очевидною, якщо проаналізувати детермінанти загострення проблеми Тайваню:

1. Посилення взаємозалежності Китаю і світової економіки. КНР впливає на світові ринки, але і ситуація на світових ринках, наприклад, нафти, капіталу, товарів китайського експорту, впливає на китайську економіку. В цих умовах, розв'язання тайванської проблеми військовим шляхом або використання сили у випадку проголошення Тайванем незалежності несе ризики, якщо не прямого збройного конфлікту між КНР та США, то напевне тяжких економічних санкцій проти Китаю.

2. Усвідомлення тайванськими лідерами того, що час працює на Пекін: зростаюча економічна інтеграція Китаю і Тайваню зменшує історичні шанси Тайбею на незалежність. При цьому, все більш популярною (хоча, поки ще не домінуючою) стає ідея, що економічна взаємозалежність світової економіки і Китаю, не дозволить Заходу піти на надзорські санкції в випадку військових дій з його боку.

3. Нарощування Китаєм свого військового потенціалу. Разом з тим, як стверджує відомий американський експерт-міжнародник Зб. Бжезинський: «Будь-який військовий сценарій, здатний перерости в зіткнення зі Сполученими Штатами, означав би для Китаю катастрофу. При бажанні Сполучні Штати могли б встановити блокаду навколо Китаю, повністю паралізувавши його зовнішню торгівлю і поставки нафти до країни» [17, с. 159].

Список використаних джерел

1. Speech of Republican Presidential Nominee George W. Bush «China and Russia – Powers in Transition». 19.11.1999. [Електронний ресурс] // An Electronic Journal of the U.S. Department of State «U.S. Foreign Policy Agenda» – Режим доступу: <http://usinfo.state.gov/journals/itps/0900/ijpe/pj52bush.htm>
2. Труш С. М. США–КНР: боротьба за лидерство / С. М. Труш // США – Канада: экономика, политика, культура. – 2005. – № 12. – С. 29
3. Міжнародні новини. Хроніка. Факти. Події. Є прогрес // Голос України. – 2000. – 23 березня. – № 51 (2298). – С. 4.
4. Гудошников Л.М., Ганшин В.Г. Выборы 2001-2002 гг. на Тайване / Л.М. Гудошников, В.Г. Ганшин // Проблемы Дальнего Востока. –2002. –№ 2. –С. 64 – 69.
5. Тайвань поднимается: к рассвету наступающей эры. Инаугурационная речь Президента Китайской Республики Чень Шуйбяня. 20 мая 2000 года // Формоза. – 2000. – № 1. – С. 10.
6. Росчерком пера. Тайбей // Киевские ведомости. – 2002. – 6 августа. – С. 4.
7. Жесткая позиция Китая // Вечерние вести. – 2002. – 6 августа. – № 119 (815). – С. 3.
8. Цзайси Ван: «Закон о референдуме» – чрезвычайно опасная инициатива [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gwytb.gov.cn/zyjh/zyjh0.asp?zyjh_m_id=701
9. Московское заявление глав государств России и Китая // Проблемы Дальнего Востока. – 2001. – № 5. – С. 12-16.
10. Лексютина Я. В. США и Китай: линии соперничества и противоречий / Лексютина Я. В. – СПб. : СПбГУ, 2011. – 230 с.
11. Daily Press Briefing. [Електронний ресурс]. – 30.01.2006 – Режим доступу: <http://www.state.gov/r/pa/prs/dpb/2006/60060.htm>

12. Woodworth M. Ma Pushes His Message in California // Taipei Times. – 26.03.2006. – P. 3.

13. Президент присутствует на торжественном банкете в честь 25-летия создания Формозской ассоциации общественных дел. 4.03.2007 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.president.gov.tw/php-bin/dore2+/list.php4?_section=3

14. Daily Press Briefing. [Электронный ресурс]. – 5.03.2007 – Режим доступа: <http://www.state.gov/r/pa/prs/dpb/2007/mar/81396.htm>

15. Daily Press Briefing. [Электронный ресурс]. – 19.06.2007 – Режим доступа: <http://www.state.gov/r/pa/prs/dpb/2007/jun/86611.htm>

16. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? К дипломатии для XXI века / Киссинджер Г. (Пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева), Центр исслед. постиндустр. о-ва, Журн. «Свобод. Мысль». – М. : Ладомир, 2002. – 352 с.

17. Бжезинский Зб. Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство / Бжезинский Зб. –М. : Международные отношения, 2003. – 264 с.